

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
PRIIT PIKAMÄE
föredraget den 22 juni 2023¹

Mål C-321/22

ZL,

KU,

KM

mot

Provident Polska SA.

(begäran om förhandsavgörande från Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie
(Distriktsdomstolen i Warszawa-Śródmieścia, Warszawa, Polen))

”Begäran om förhandsavgörande – Konsumentskydd – Oskäliga villkor i konsumentavtal –
Konsumtionskrediter – Direktiv 93/13/EEG – Artiklarna 6 och 7 – Fastställelsetalan –
Berättigat intresse av att få saken prövad – Följder av att ett avtalsvillkor anses oskäligt – Rätt till
återbäring – Effektivitetsprincipen”

1. Förevarande mål ger domstolen tillfälle att komplettera sin praxis avseende förhållandet mellan kravet på ett effektivt domstolsskydd för konsumenter enligt direktiv 93/13/EEG² och medlemsstaternas processuella autonomi, enligt vilken det ankommer på medlemsstaterna att fastställa närmare bestämmelser för konstaterande av att ett villkor i ett avtal är oskäligt och för de konkreta rättsverkningarna av detta konstaterande.

2. Det som är i fråga är huruvida det föreligger ett berättigat intresse av att få saken prövad, vilket krävs vid en talan om fastställelse av att oskäliga avtalsvillkor saknar verkan.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

3. I artikel 6.1 i direktiv 93/13 föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall föreskriva att oskäliga villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande

¹ Originalspråk: franska.

² Rådets direktiv av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).

för konsumenten och att avtalet skall förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäligen villkoren.”

4. I artikel 7.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall se till att det i konsumenternas och konkurrenternas intresse finns lämpliga och effektiva medel för att hindra fortsatt användning av oskäligen villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenter.”

Polsk rätt

5. I artikel 189 i ustawa – Kodeks postępowania cywilnego (civilprocesslagen) av den 17 november 1964 (Dz. U., 1964, nr 4) (nedan kallad civilprocesslagen) föreskrivs följande:

”En kärande kan begära att en domstol förklarar att ett rättsförhållande eller en rättighet existerar eller inte existerar, förutsatt att han eller hon har ett berättigat intresse av att få saken prövad.”

6. I artikel 316 § 1 civilprocesslagen föreskrivs följande:

”Efter det att förhandlingen har avslutats ska domstolen meddela sin dom på grundval av den situation som föreligger vid den tidpunkt då förhandlingen avslutas; i synnerhet utgör den omständigheten att en fordran har förfallit till betalning under förfarandets gång inte något hinder för en dom i vilken det förordnas om betalning av fordran.”

De faktiska omständigheterna i det nationella målet och tolkningsfrågorna

7. Provident Polska SA eller IPF Polska sp. z o.o., ett bolag vars rättigheter och skyldigheter har övertagits av Provident Polska, ingick konsumentkreditavtal med ZL, KU och KM. De sistnämnda har var för sig väckt talan vid Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Distriktsdomstolen i Warszawa-Śródmieścia, Warszawa), som är den hänskjutande domstolen, i samband med de avtal som binder dem till Provident Polska och som är daterade den 15 april, den 17 maj respektive den 14 september 2021.

8. I det sista skedet i samband med deras inlagor vid den nationella domstolen har var och en av dem i huvudsak yrkat att det ska fastställas att klausulerna i det avtal som ingåtts med Provident Polska om lånekostnader exklusive ränta saknar verkan gentemot dem på grund av att de är oskäligen, eftersom dessa avgifter och provisioner är orimligt höga och orimliga. De sistnämnda är oproportionerliga i förhållande till lånebeloppet och utgör i själva verket långgivarens huvudsakliga inkomstkälla.³

9. Provident Polska har i sitt svaromål yrkat att respektive talan som låntagarna har väckt ska avvisas och har framställt ett genkärsmål mot var och en av dem om att de ska förpliktas att betala ett belopp till Provident Polska som motsvarar en del av de avgifter och provisioner som ska betalas enligt låneavtalet och som förblivit obetalda. Kärandena i målet vid den nationella domstolen har också yrkat att genkärsmålet ska ogillas.

³ KU:s begäran avser även ett belopp på 240 polska zloty (PLN) (cirka 50,40 euro) som inbetalats på låntagarens konto i enlighet med låntagarens instruktioner i låneansökan.

10. Den hänskjutande domstolen vill för det första få klarhet i huruvida artikel 3.1 i direktiv 93/13 ska tolkas så, att villkor som reglerar avgifter eller provisioner som ska betalas till en näringsidkare kan förklaras oskäligen enbart av det skälet att dessa avgifter eller provisioner är uppenbart orimliga i förhållande till näringsidkarens prestation.

11. För det andra vill den hänskjutande domstolen få klarhet i huruvida artikel 189 och artikel 316 § 1 civilprocesslagen, såsom de tolkats av Sąd Najwyższy (Högsta domstolen, Polen), är förenliga med artikel 7.1 i direktiv 93/13 och effektivitetsprincipen.

12. Enligt artikel 189 i civilprocesslagen kan en kärende begära att en domstol förklarar att ett rättsförhållande eller en rättighet existerar eller inte existerar, förutsatt att han eller hon har ett berättigat intresse av att få saken prövad. Eftersom sistnämnda begrepp inte definieras i lag, har Sąd Najwyższy (Högsta domstolen), enligt beslutet om hänskjutande, tolkat det som ett materiellt villkor för fastställsetalan. För att vinna framgång med denna talan krävs det att klaganden visar att han eller hon har ett berättigat intresse av att få saken prövad, vilket ska föreligga när förhandlingen avslutas i enlighet med artikel 316 § 1 civilprocesslagen.

13. Enligt den hänskjutande domstolen ska det berättigade intresset av att få saken prövad förstås som ett objektivt behov av att skydda kärandens rättsliga sfär, vars rättigheter har skadats eller skulle kunna skadas eller vars existens eller innehåll är osäkert. Bedömningen av ett sådant intresse skulle innebära att den domstol vid vilken talan väckts bedömer vilken inverkan en fastställsetalan har på denna parts rättsliga ställning, det vill säga huruvida det är möjligt att slutligt avgöra en befintlig tvist eller att förhindra att en sådan tvist uppkommer i framtiden. Det finns däremot inget berättigat intresse av att få saken prövad när kärandens rättigheter vare sig kränks eller hotas eller när de bättre kan skyddas genom en mer omfattande talan, såsom en fullgörelsetalan.

14. Denna andra hypotes motsvarar kärandenas situation i målen vid den nationella domstolen. Den hänskjutande domstolen har understrukit att var och en av kärandena redan har återbetalat en del av de belopp som ska erläggas för de omtvistade provisionerna och avgifterna, medan den andra delen har krävts av långivaren i ett genkärsmål som har framställts i vart och ett av dessa mål. Den hänskjutande domstolen har angett att kärandena i en sådan situation kan begära återbetalning av redan betalda provisioner och avgifter genom en mer omfattande talan än en fastställsetalan, det vill säga en talan om återbetalning av felaktigt utbetalda belopp, vilket bör leda till att talan avvisas på grund av att det inte finns något berättigat intresse av att få saken prövad, trots att det konstaterats att de ifrågasatta avtalsvillkoren är oskäligen.

15. Den hänskjutande domstolen har dessutom påpekat att bedömningen av huruvida konsumenter har ett berättigat intresse av att få saken prövad i mycket likartade mål har lett till olika resultat, vilket kan äventyra förverkligandet av målen med direktiv 93/13, nämligen att konsumenten, även i en situation där det är uppenbart att ett villkor i ett avtal som ingåtts med en näringsidkare är oskäligt, kan tveka att väcka talan om fastställsetalan av att de aktuella avtalsvillkoren är ogiltiga eller saknar verkan, av rädsla för att domstolen inte anser att han eller hon har ett berättigat intresse av att få saken prövad och avvisar talan enbart av detta skäl, samtidigt som den förpliktar konsumenten att ersätta rättegångskostnaderna.

16. För det tredje vill den hänskjutande domstolen slutligen få klarhet i huruvida ”tvingande skäl”, bland annat proportionalitetsprincipen eller rättssäkerhetsprincipen, utgör hinder för att ogiltigförklara de avtal som ZL och KU ingått på grund av att det villkor om betalningsmetoder som avtalen innehåller är oskäligt.

17. Det är mot den bakgrunden som Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Distriktsdomstolen i Warszawa-Śródmieścia, Warszawa) beslutade att vilandeförklara målen och ställa följande frågor till EU-domstolen:

- ”1) Ska artikel 3.1 i [direktiv 93/13] tolkas så, att ett villkor enligt vilket en avgift eller provision som är orimligt hög i förhållande till den tjänst som näringsidkaren erbjuder ska betalas till näringsidkaren, ska betraktas som ett oskäligt avtalsvillkor?
- 2) Ska artikel 7.1 i [direktiv 93/13] och effektivitetsprincipen tolkas så, att de utgör hinder för nationella bestämmelser eller en tolkning i rättspraxis av dessa nationella bestämmelser enligt vilka det krävs att konsumenten, för att kunna vinna framgång med sin talan mot näringsidkaren om fastställelse av att ett avtal eller den del av avtalet som innehåller oskäliga villkor är ogiltigt eller saknar verkan, har ett berättigat intresse av att få saken prövad?
- 3) Ska artikel 6.1 i [direktiv 93/13] samt principerna om effektivitet, proportionalitet och rättssäkerhet tolkas så, att de gör det möjligt att slå fast att ett låneavtal, vars enda villkor som avser återbetalningsmetoden har förklarats vara oskäligt, inte kan bestå efter det att villkoret har uteslutits ur avtalet och således är ogiltigt?”

Förfarandet vid domstolen

18. Den polska regeringen och kommissionen har inkommit med skriftliga yttranden. Den polska regeringen har lämnat ett skriftligt svar på domstolens frågor den 7 mars 2023. Motparten i det nationella målet, den polska regeringen och kommissionen har yttrat sig muntligen vid förhandlingen den 30 mars 2023.

Bedömning

19. I enlighet med domstolens begäran kommer detta förslag till avgörande endast att avse den andra tolkningsfrågan, genom vilken den hänskjutande domstolen i huvudsak vill få klarhet i huruvida artikel 7.1 i direktiv 93/13, jämförda med effektivitetsprincipen, utgör hinder för en nationell lagstiftning, såsom den tolkats i rättspraxis, enligt vilken det krävs att konsumenten visar att han eller hon har ett berättigat intresse av att få saken prövad för att vinna framgång med sin talan om att det ska fastställas att oskäliga avtalsvillkor saknar verkan, varvid ett sådant intresse inte föreligger när den berörda personen förfogar över ett annat rättsmedel som i högre grad skyddar dennes rättigheter, såsom en fullgörelsetalan.

Tolkningsfrågans omfattning

20. Jag anser att det är nödvändigt att klargöra omfattningen av denna fråga, varvid det ska erinras om att det inom ramen för det förfarande för samarbete mellan nationella domstolar och EU-domstolen som införts genom artikel 267 FEUF ankommer på EU-domstolen att ge den nationella domstolen ett användbart svar som gör det möjligt för den domstolen att avgöra det mål som anhängiggjorts vid den.⁴

⁴ Dom av den 18 december 2014, Abdida (C-562/13, EU:C:2014:2453, punkt 37).

21. Såsom angetts ovan är parterna i målet vid den nationella domstolen konsumenter som inledningsvis väckt talan för att få fastställt att vissa oskäligen avtalsvillkor avseende avgifter och provisioner saknar verkan gentemot långgivaren,⁵ som har yrkat att talan ska avvisas och har framställt genkärsmål om att klagandena ska förpliktas att till långgivaren betala ett belopp som motsvarar en del av dessa avgifter och provisioner som ska betalas enligt låneavtalet och som ännu inte har betalats. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att den hänskjutande domstolen under dessa omständigheter står inför en dubbel processuell situation.

22. När det gäller de belopp som konsumenterna redan har betalat för de avgifter och provisioner som föreskrivs i låneavtalet, har den hänskjutande domstolen konstaterat att kändena förfogar över "andra rättsmedel" som i högre grad skyddar deras rättigheter, än den fastställsetalan som väckts i respektive mål, nämligen talan om återbetalning av felaktigt utbetalda belopp med stöd av artiklarna 405 och 410 i den polska civillagen, och att den därför kommer att behöva avvisa respektive "talan i de nationella målen" enbart på den grunden att det inte finns något berättigat intresse av att få saken prövad, även om de avtal som ingåtts av dessa parter innehåller oskäligen villkor.⁶

23. Vad däremot gäller de belopp som långgivaren har yrkat i genkärsmålet, nämns det i begäran om förhandsavgörande att kändena, som är svarande i genkärsmålen, "inom ramen för genkärsmålen kan göra gällande att avtalsvillkoren är oskäligen, och tvisten mellan parterna kommer i detta avseende att avgöras genom den hänskjutande domstolens dom".⁷ Det är ostridigt att parterna i sina senaste inlagor har motsatt sig genkärsmålen och yrkat att de ska ogillas.

24. Det förefaller således som om den hänskjutande domstolen, inom ramen för konsumenternas respektive talan, både ska avvisa de berörda parternas respektive talan om fastställelse på grund av att det inte finns något berättigat intresse av få saken prövad och pröva långgivarens genkärsmål. Det är mot bakgrund av en sådan situation som den hänskjutande domstolen hyser tvivel om huruvida nationell rättspraxis med hänsyn till kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad är förenlig med artikel 7.1 i direktiv 93/13, jämförd med effektivitetsprincipen.⁸

Minimiharmonisering av direktiv 93/13

25. Det bör inledningsvis erinras om att medlemsstaterna enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska föreskriva att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet ska förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäligen villkoren. Det framgår dessutom av artikel 7.1 i direktiv 93/13, jämförd med tjugofjärde skälet i direktivet, att medlemsstaterna ska se till att medlemsstaternas domstolar eller

⁵ Enligt den polska regeringens uppgifter verkställs de rättigheter och skyldigheter som följer av direktiv 93/13 huvudsakligen genom två typer av talan som regleras av civilprocesslagen, nämligen en talan om fastställande av en rättighet eller ett rättsförhållande (det vill säga fastställande av att ett avtalsvillkor är oskäligen) eller en talan om fullgörelse (det vill säga som avser återgång av de belopp som näringsidkaren felaktigen erhållit på grundval av avtalsvillkor som förklarats vara oskäligen av den domstol vid vilken talan om fullgörelse väckts).

⁶ Punkt 150 i beslutet om hänskjutande.

⁷ Punkt 149 i beslutet om hänskjutande.

⁸ Punkt 149 i beslutet om hänskjutande innehåller inga uppgifter som tyder på att den hänskjutande domstolen har för avsikt att konstatera att kändena inte har något berättigat intresse av att få saken prövad för att till stånd en fastställsetalan på grund av att näringsidkaren har ingett genkärsmål mot dem och följaktligen att avvisa såväl konsumenternas yrkanden som näringsidkarens genkärsmål. Bortsett från den uttryckliga hänvisningen till att endast respektive "talan i de nationella målen" ska avvisas framgår det av begäran om förhandsavgörande att konstaterandet av det inte föreligger något berättigat intresse av att få saken prövad, som föreskrivs i artikel 189 i civilprocesslagen, endast får konsekvenser i fråga om talan om fastställelse, i detta fall avvisandet av talan.

förvaltningsmyndigheter förfogar över lämpliga och effektiva medel för att förhindra fortsatt tillämpning av oskäligen villkor i avtal som näringsidkare sluter med konsumenterna. Domstolen har i detta avseende erinrat om arten och vikten av det allmänintresse som ligger till grund för det skydd som konsumenterna ges, vilka befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkarna.⁹

26. Även om domstolen redan i flera avseenden och med beaktande av kraven i artiklarna 6.1 och 7.1 i direktiv 93/13 har klargjort på vilket sätt den nationella domstolen ska säkerställa skyddet av de rättigheter som konsumenterna har enligt detta direktiv, kvarstår det faktum att unionsrätten i princip inte harmoniserar de förfaranden som är tillämpliga vid prövningen av ett avtalsvillkors påstått oskäligen karaktär och att dessa därför omfattas av medlemsstaternas nationella rättsordning. Det åligger medlemsstaterna, enligt principen om processuell autonomi, att genom sin nationella rätt definiera kriterierna för när det kan anses fastställt att det föreligger ett oskäligen villkor i ett avtal och när de konkreta rättsverkningarna av en sådan fastställelse uppkommer. Dessa regler får emellertid varken vara mindre förmånliga än dem som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionens rättsordning (effektivitetsprincipen).¹⁰

27. Av detta följer att kravet på att konsumenten ska ha ett berättigat intresse av att få saken prövad inom ramen för en talan om att det ska fastställas att oskäligen avtalsvillkor saknar verkan omfattas av medlemsstaternas processuella autonomi, under förutsättning att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iaktas. Detsamma gäller systemet för fördelning av rättegångskostnaderna för ett sådant förfarande vid de nationella domstolarna, en fråga som den nationella domstolen har ställt och som är oupplösligt förknippad med frågan om det berättigade intresset av att få talan prövad, vars konstaterade avsaknad enligt denna domstol medför att respektive talan som nämnts ovan ska avvisas och att konsumenten, det vill säga käranden, därefter ska förpliktas att betala rättegångskostnaderna.¹¹

28. När det gäller effektivitetsprincipen, som är den enda aspekt som den hänskjutande domstolen har tagit upp, ska det erinras om att det följer av EU-domstolens fasta praxis att varje fall där frågan uppkommer huruvida en nationell processuell bestämmelse medför att det blir omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa unionsrätten ska bedömas med beaktande av bestämmelsens funktion i förfarandet vid nationella domstolar och andra myndigheter betraktat som en helhet samt förfarandets förlopp och särdrag. Härvidlag ska det i förekommande fall tas hänsyn till de principer som ligger till grund för det nationella domstolssystemet, som till exempel skyddet av rätten till försvar, rättssäkerhetsprincipen och principen om en ändamålsenlig handläggning. Domstolen har dessutom preciserat att medlemsstaternas skyldighet att fastställa processuella regler som säkerställer skyddet av de rättigheter för enskilda som följer av unionsrätten, bland annat de rättigheter som följer av direktiv 93/13, inbegriper ett krav på ett effektivt domstolsskydd, vilket även har stadfäst i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Detta skydd måste bland annat gälla fastställandet av de processuella reglerna för väckande av en talan som grundar sig på sådana rättigheter.¹²

⁹ Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punkterna 31 och 33).

¹⁰ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 september 2022, Vicente (Förfarande för betalning av advokatarvode) (C-335/21, EU:C:2022:720, punkterna 53 och 54), och dom av den 22 september 2022, Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, punkt 33).

¹¹ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 april 2022, Caixabank (C-385/20, EU:C:2022:278, punkt 47).

¹² Dom av den 10 juni 2021, BNP Paribas Personal Finance (C-776/19-C-782/19, EU:C:2021:470, punkterna 28 och 29), och dom av den 22 september 2022, Servicios prescriptor y medios de pagos EFC (C-215/21, EU:C:2022:723, punkterna 35 och 36).

29. Domstolen har emellertid redan slagit fast att konsumentskyddet inte är absolut. Den omständigheten att ett särskilt förfarande omfattas av vissa processuella krav som konsumenten måste uppfylla för att kunna göra gällande sina rättigheter innebär således inte att vederbörande inte omfattas av ett effektivt domstolsskydd. Det ska dessutom erinras om att syftet med de processuella reglerna om organisationen av de nationella rättsmedlen är att tillgodose ett allmänintresse av god rättsskipning och av förutsägbarhet. Dessa regler ska därför ges företräde framför enskildas intressen, i den meningen att de inte kan utformas med ledning av den särskilda ekonomiska situation som en part befinner sig i, förutsatt att de inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det eftersträvade målet.¹³

Iakttagandet av effektivitetsprincipen

Huruvida det föreligger ett mål av allmänintresse

30. Det ska erinras om att effektivitetsprincipen ska tillämpas med beaktande av bland annat de principer som ligger till grund för det nationella rättssystemet, såsom ett korrekt genomförande av förfarandet.¹⁴ I beslutet om hänskjutande anges emellertid att det polska civilrättsliga förfarandet bygger på antagandet att utövandet av rättigheter på rättslig väg måste vara riktat och så enkelt som möjligt, utan flera förfaranden. Denna presumtion uppfylls genom kravet att det vid en begäran om fastställelse av att ett rättsförhållande eller en rättighet existerar (eller inte existerar) ska visas att det finns ett berättigat intresse av att få saken prövad och genom principen enligt vilken möjligheten att erhålla ett effektivare skydd genom ett annat rättsmedel undergräver det rättsliga intresset av att begära fastställelse.¹⁵

31. Kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad inom ramen för en fastställsetalan, i den mån det syftar till att begränsa denna talan till att avse faktiska kränkningar eller styrkta hot mot kändens rättsliga sfär eller avsaknaden av ett rättsmedel som i högre grad skyddar kändens rättigheter, har som mål att tillgodose allmänintresset av en god rättsskipning genom att förhindra eller, i förekommande fall, minska överbelastningen av rättsväsendet.¹⁶ Det är för att garantera en god rättsskipning och för att uppfylla kravet på processekonomi, genom att undvika att talan rörande rent teoretiska frågor och talan i flera mål väcks vid domstol, som varje enskild, oberoende av vilket rättsmedel som valts, ska ha ett berättigat intresse av att få saken prövad. Det ska i detta hänseende erinras om att EU-domstolen har slagit fast att regler som eftersträvar ett sådant mål, inbegripet sådana som kräver en ytterligare ansträngning av konsumenter som vill göra gällande sina rättigheter, kan vara berättigade, förutsatt att de inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål.¹⁷

32. Kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad för en fastställsetalan som väckts av konsumenter i syfte att göra gällande sina rättigheter enligt direktiv 93/13 strider således inte i sig mot effektivitetsprincipen, förutsatt att tillämpningen av denna princip inte i praktiken gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av detta direktiv.

¹³ Dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punkterna 50 och 51), och dom av den 12 februari 2015, Baczó och Viznyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, punkt 51).

¹⁴ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 februari 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punkt 33).

¹⁵ Punkt 143 i beslutet om hänskjutande.

¹⁶ När det gäller talan som regleras av unionsrätten har domstolen slagit fast att förekomsten av ett berättigat intresse av att få saken prövad, vilket måste bevisas av känden, utgör det första och grundläggande villkoret för varje talan i domstol (dom av den 23 november 2017, Bionorica och Diapharm/kommissionen, C-596/15 P och C-597/15 P, EU:C:2017:886, punkt 83).

¹⁷ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punkt 51).

Inledandet av ett separat förfarande

33. Det följer av fast rättspraxis att artikel 6.1 i direktiv 93/13 medför en skyldighet för den nationella domstolen att vidta samtliga nödvändiga åtgärder enligt nationell rätt för att säkerställa att det oskäligen villkoret inte är bindande för konsumenten. En sådan skyldighet medför att det ankommer på den nationella domstolen att underlåta att tillämpa det oskäligen avtalsvillkoret, så att det inte får några bindande verkningar för konsumenten. Eftersom ett sådant avtalsvillkor i princip ska betraktas som om det aldrig har existerat, vilket innebär att det inte kan ha någon verkan gentemot konsumenten, medför den nationella domstolens skyldighet att underlåta att tillämpa ett oskäligt avtalsvillkor som innebär att ett visst penningbelopp ska erläggas, i regel att avtalet ska återgå såvitt avser dessa belopp.¹⁸

34. EU-domstolen har i detta sammanhang slagit fast att det åligger medlemsstaterna att i sin nationella rätt definiera kriterierna för när det kan anses fastställt att det föreligger ett oskäligt villkor i ett avtal och när de konkreta rättsverkningarna av en sådan fastställelse inträder. En sådan fastställelse måste dock göra det möjligt att återställa den rättsliga och faktiska situation som konsumenten hade befunnit sig i om detta oskäligen avtalsvillkor inte hade förelegat, i synnerhet genom en rätt till återbäring av de prestationer som näringsidkaren felaktigt erhållit till förfång för konsumenten, på grundval av det oskäligen villkoret. Regleringen i nationell rätt av det konsumentskydd som följer av direktiv 93/13 får nämligen inte äventyra innehållet i detta skydd.¹⁹

35. Det ska i detta hänseende påpekas att EU-domstolen, inom ramen för prövningen av huruvida konsumenten åtnjuter ett effektivt domstolsskydd i samband med den ovannämnda rätten till återbetalning, har beaktat att det finns ett annat rättsmedel än det som använts av eller mot konsumenten vid den hänskjutande domstolen. EU-domstolen har i detta avseende konstaterat att artikel 6 i direktiv 93/13 i princip inte utgör hinder mot sådan nationell lagstiftning som den som är aktuell i det nationella målet, som innebär att en domstol som ska pröva en ansökan om utfärdande av ett betalningsföreläggande är skyldig att avslå ansökan i den mån den grundar sig på ett oskäligt avtalsvillkor, samtidigt som den inte har rätt att ex officio kvitta betalningar som gjorts med stöd av detta avtalsvillkor mot det utestående beloppet, och som får till följd att gäldenären, *som inte deltar i förfarandet för att utfärda betalningsförelägget*, i princip är tvungen att inleda ett separat förfarande för att utöva sin rätt till återbäring.²⁰

36. EU-domstolen konstaterade vidare att den nationella lagstiftningen, där det föreskrivs att inom ramen för ett förfarande för utfärdande av ett betalningsföreläggande är den nationella domstolen inte behörig att pröva huruvida den aktuella fordran föreligger, och för att den berörda konsumenten ska kunna utöva sin rätt till full återbäring enligt artikel 6 i direktiv 93/13 måste vederbörande således inleda ett separat förfarande, inte gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva denna rätt, trots att bestämmelsen innebär att den berörda konsumenten måste agera och inleda ett kontradiktoriskt förfarande.²¹

37. I ett annat mål gjorde domstolen en åtskillnad mellan avtalsvillkor som betraktas som oskäligen i enlighet med lag och eventuellt oskäligen villkor, vilka var föremål för samma talan som inleddes av en konsument, och fann att effektiviteten av det skydd som ges genom direktiv 93/13, inte utgör

¹⁸ Dom av den 30 juni 2022, Profi Credit Bulgaria (Kompensation ex officio vid oskäligt avtalsvillkor) (C-170/21, EU:C:2022:518, punkterna 41 och 42).

¹⁹ Dom av den 30 juni 2022, Profi Credit Bulgaria (Kompensation ex officio vid oskäligt avtalsvillkor) (C-170/21, EU:C:2022:518, punkt 43).

²⁰ Dom av den 30 juni 2022, Profi Credit Bulgaria (Kompensation ex officio vid oskäligt avtalsvillkor) (C-170/21, EU:C:2022:518, punkt 45).

²¹ Dom av den 30 juni 2022, Profi Credit Bulgaria (Kompensation ex officio vid oskäligt avtalsvillkor) (C-170/21, EU:C:2022:518, punkt 48).

hinder för nationella bestämmelser som föreskriver ett annat effektivt rättsmedel som gör det möjligt för den berörda parten att begära återbetalning av de belopp som felaktigt betalats i enlighet med dessa andra villkor.²² Denna lösning i rättspraxis tycks förklaras av att det finns ett "särskilt förfarande" som föreskrivs i nationell lagstiftning endast för den första kategorin villkor, men som konsumenten använder för alla sina krav mot långgivaren.

38. I förevarande fall är det ostridigt att låneavtalet delvis genomfördes genom låntagarnas betalning av olika belopp enligt villkoren avseende avgifter och provisioner. Den hänskjutande domstolens konstaterande av att dessa villkor var oskäligen måste leda till en rätt till full återbetalning av dessa belopp till förmån för de berörda parterna.²³ Ska det mot bakgrund av ovannämnda rättspraxis godtas att effektivitetsprincipen inte utgör hinder för att en sådan rätt utövas genom ett separat förfarande genom tillämpning av kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad? De särskilda omständigheterna i förevarande mål bör enligt min mening leda till ett nekande svar.

39. I förevarande fall är låntagarna parter i vart och ett av de allmänna fastställelseförfarandena, eftersom de själva är initiativtagare till dessa förfaranden, vars syfte har ändrats genom långgivarens genkärsmål om betalningsföreläggande, vars upptagande till sakprövning inte är omtvistat. Inom ramen för denna utvidgade talan motsatte sig låntagarna, som är svarande i genkärsmålen, långgivarens yrkande om att de skulle förpliktas att betala avgifter och provisioner på grundval av avtalsvillkor som redan hade ansetts vara oskäligen i deras fastställsetalan och för vilka det vid första anblicken inte föreskrivs något särskilt förfarande i lag.

40. Jag framhåller för det första att om en sådan talan avisas på grund av att det inte finns något berättigat intresse av att få saken prövad, måste frågan om huruvida villkoren i fråga är oskäligen eller inte under alla omständigheter avgöras av den hänskjutande domstolen för att den ska kunna pröva genkärsmålet. För det andra skapar det förhållandet att låntagarna väcker talan om återbetalning av felaktigt betalda belopp vid en annan domstol, som även har att pröva huruvida de tvistiga villkoren är oskäligen, dessutom ett rättssäkerhetsproblem på grund av en eventuell motstridighet i rättspraxis på denna punkt.²⁴

41. Förutom att total passivitet från nämnda låntagares sida inte kan göras gällande,²⁵ kan det i detta sammanhang konstateras att den omständigheten att fastställsetalan avisas och kärandena förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna samt instrueras att vända sig till en domstol som är behörig att pröva talan om återbetalning av felaktigt inbetalda belopp, till följd av nya processuella krav, de kostnader och den tid som detta ytterligare förfarande ger upphov till utöver kostnaderna för det ursprungliga förfarandet uppenbarligen utgör en källa till onödig komplexitet, omständlighet, kostnader och rättsosäkerhet. Enligt min mening återspeglar denna situation en antagonistisk dualitet mellan *ratio legis* och genomförandet av kravet på berättigat intresse av att få saken prövad som föreskrivs i den polska processrätten, eftersom det strider mot en god rättskipning och ett krav på processekonomi att tvinga en kärande att väcka en ny talan för att alla konsekvenser av en enda rättslig fråga, nämligen huruvida avtalsvillkor är oskäligen eller inte, ska kunna bedömas.

²² Se, för ett liknande resonemang, dom av den 31 maj 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punkt 54).

²³ I detta avseende vill jag påpeka att den nationella domstolens uppfattning är att det förhållandet att kärandena inte har något berättigat intresse av att få talan prövad kommer att leda till att respektive talan i målen vid den nationella domstolen avisas, trots att det konstateras att de tvistiga avtalsvillkoren är oskäligen.

²⁴ Detta framgår tydligt av den polska regeringens yttrande (punkt 48) avseende begreppet rättskraft enligt artikel 366 i civilprocesslagen.

²⁵ I domen av den 22 september 2022, Vicente (Förfarande för betalning av advokatarvode) (C-335/21, EU:C:2022:720, punkt 56), anförde domstolen att det för att effektivitetsprincipen ska anses ha iakttagits inte krävs att total passivitet hos konsumenten uppvägs fullt ut.

42. Enligt rättspraxis ska de lämpliga och effektiva medlen för att förhindra framtida bruk av oskäligen villkor i konsumentavtal innefatta bestämmelser som garanterar konsumenten ett effektivt domstolskydd, genom att konsumenten ges möjlighet att väcka talan mot det omtvistade avtalet under rimliga processuella villkor. Konsumentens utövande av sina rättigheter får därvid inte villkoras av bland annat frister eller kostnader som medför att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som garanteras genom direktiv 93/13.²⁶ Jag anser inte att så är fallet för konsumenterna i förevarande mål mot bakgrund av den tolkning som gjorts i rättspraxis av det rättsliga kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad vad gäller fastställsetalan, vilket måste leda till slutsatsen att det råder oförenlighet med direktiv 93/13.

43. Den omständigheten att den nationella domstolen, enligt de uppgifter som lämnats av den polska regeringen som svar på EU-domstolens frågor, har ett utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller att besluta om rättegångskostnaderna och, i särskilt motiverade fall, avvika från principen att tappande part ska ersätta rättegångskostnaderna genom att ålägga denne att endast delvis ersätta rättegångskostnaderna, eller till och med befria den tappande parten från skyldigheten att ersätta dessa, är enligt min mening inte i sig tillräcklig för att vederlägga ovannämnda slutsats.

Möjligheten till en konform tolkning

44. Den polska regeringen har i sitt yttrande och i sitt skriftliga svar på EU-domstolens frågor bestritt den hänskjutande domstolens tolkning av nationell rätt och gjort gällande att artiklarna 189 och 316 § 1 civilprocesslagen kan tolkas i överensstämmelse med de krav som följer av effektivitetsprincipen.

45. Den polska regeringen har närmare bestämt gjort gällande att principen att det inte finns något rättsligt intresse av en fastställsetalan när käranden kan få sina rättigheter tillgodosedda genom en fullgörelsetalan inte är en absolut princip. Den polska regeringen har vidare hänvisat till nyare rättspraxis från Sąd Najwyższy (Högsta domstolen), av vilken det framgår att käranden, på konsumenträttens område, under vissa förutsättningar fortfarande har ett intresse av en talan om fastställsetalan av att det inte föreligger något rättsförhållande, trots att vederbörande kan väcka en fullgörelsetalan eller att svaranden har väckt en sådan talan mot käranden på grundval av det aktuella rättsförhållandet,²⁷ vilket den hänskjutande domstolen själv inte tycks utesluta.²⁸

46. I sitt skriftliga svar på EU-domstolens frågor har den polska regeringen även nämnt möjligheten att justera kärandenas yrkanden efter det att ett genkärsmål har lämnats in. Av detta följer att låntagarna i ett sådant förfarande som det som är aktuellt i målen vid den nationella domstolen, förutom att begära att långgivarens genkärsmål ska ogillas med hänvisning till att de påtalade villkoren är oskäligen, kan begära återbetalning av de belopp som betalats i enlighet med dessa villkor för den delvisa fullgörelsen av låneavtalet, vilket således leder till att domstolen avgör målet i ett och samma förfarande. Det förefaller således som om villkoret för att domstolen ska kunna lösa tvisten slutgiltigt bygger på att kärandena ensamma tar initiativ till att ändra sina

²⁶ Dom av den 1 oktober 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, punkt 59).

²⁷ Punkt 40 i den polska regeringens yttrande och punkt 11 i den polska regeringens svar på EU-domstolens frågor. Den polska regeringen har dessutom, med hänsyn till de nationella domstolarnas tolkning av begreppet rättskraft, preciserat att uppgiften att en fullgörelsetalan nödvändigtvis säkerställer ett bättre konsumentskydd än det skydd som följer av en fastställsetalan är felaktig (punkterna 45–51 i den polska regeringens yttrande).

²⁸ Den hänskjutande domstolens uppgifter om olikheterna i nationell rättspraxis när det gäller tolkningen av kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad bekräftar möjligheten till en konform tolkning.

ursprungliga yrkanden, utan att näringsidkaren kan motsätta sig detta,²⁹ och att kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad inom ramen för fastställsetalan förlorar sitt syfte med hänsyn till att föremålet för tvisten ändras.

47. Domstolen vill därvidlag erinra om att principen om direktivkonform tolkning innebär att de nationella domstolarna ska göra allt som ligger inom deras behörighet, med hänsyn till den nationella rätten i sin helhet och med tillämpning av de tolkningsmetoder som är erkända i nationell rätt, för att säkerställa att det aktuella direktivet ges full verkan och för att uppnå ett resultat som är förenligt med direktivets syfte. Som EU-domstolen också har slagit fast, innefattar kravet på konform tolkning en skyldighet för de nationella domstolarna att, i förekommande fall, ändra fast rättspraxis om denna grundas på en tolkning av nationell rätt som är oförenlig med ett direktivs syfte. En nationell domstol kan därför inte slå fast att den inte kan tolka en nationell bestämmelse i överensstämmelse med unionsrätten enbart av den anledningen att den bestämmelsen i fast rättspraxis har tolkats på ett sätt som inte är förenligt med unionsrätten.³⁰

48. Med hänsyn till den omständighet som avses i punkterna 45 och 46 i detta förslag till avgörande, ankommer det på den hänskjutande domstolen att avgöra om de nationella bestämmelser som är i fråga i det nationella målet faktiskt kan tolkas konformt med direktiv 93/13 och, om så är fallet, dra de rättsliga slutsatserna av detta.³¹

Förslag till avgörande

49. Mot bakgrund av det ovan anförda föreslår jag att den andra tolkningsfrågan från Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie (Distriktsdomstolen i Warszawa-Śródmieścia, Warszawa, Polen) ska besvaras på följande sätt:

Artiklarna 6.1 och 7.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal, jämförda med effektivitetsprincipen,

ska tolkas så,

att de utgör hinder för en nationell lagstiftning och dess tolkning i rättspraxis, enligt vilka en konsuments talan om fastställelse av att oskäligen avtalsvillkor saknar verkan, vilken talan åtföljs av ett genkärsmål av näringsidkaren om betalning av belopp som förfallit till betalning på grundval av dessa avtalsvillkor, ska avvisas och konsumenten förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna på grund av att det inte finns något berättigat intresse av att få saken prövad, eftersom det finns ett annat rättsmedel som gör det möjligt att återvinna de belopp som redan betalats till näringsidkaren med tillämpning av nämnda villkor.

²⁹ I förevarande fall tycks kärandena ha begränsat sig till att yrka att respektive genkärsmål ska ogillas utan att yrka återbetalning av de belopp som betalats för de avgifter och provisioner som föreskrivs i de tvistiga avtalsklausulerna. Det ska i detta hänseende erinras om att domstolen i domen av den 11 mars 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punkt 31), slog fast att dispositionsprincipen, enligt vilken parterna förfogar över tvisteföremålet, samt principen *ne ultra petita*, enligt vilken domstolen inte får döma utöver vad parterna har yrkat skulle riskera att åsidosättas om de nationella domstolarna enligt direktiv 93/13 var skyldiga att bortse från eller gå utöver tvisteföremålets avgränsning.

³⁰ Dom av den 26 juni 2019, Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, punkterna 65 och 66).

³¹ Se, för ett liknande resonemang, dom av den 26 juni 2019, Addiko Bank (C-407/18, EU:C:2019:537, punkt 67).